

ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ: СКЛАДОВІ УСПІШНОГО НАВЧАННЯ

Вступ до школи і початковий період навчання викликають перебудову всього способу життя і діяльності дитини. Цей період однаково важкий для дітей, які йдуть до школи і з 6, і з 7 років. Спостереження фізіологів, психологів і педагогів показують, що серед першокласників є діти, які внаслідок індивідуальних психофізіологічних особливостей важко адаптуються до нових для них умов, частково справляються (або не справляються зовсім) з режимом роботи і навчальною програмою. Ці діти викликають занепокоєння вчителів.

З іншого боку, традиційна система навчання не здатна забезпечити відповідний рівень розвитку дітей, які мають психофізіологічні та інтелектуальні можливості для навчання і розвитку на більш високому рівні складності.

Школа ставить дитину-першокласника у певні умови з її класно-визначеною системою і чинними програмами. Як показує практика, ці умови вимагають від дитини певного рівня продуктивності дій:

- уміння організувати свою рухову діяльність;
- діяти відповідно до вказівок дорослого;
- аналізувати запропонова-

ний зразок (виділяти його з матеріалу);

- передбачає певний рівень розвитку мислення і мови;
- навичок мовного спілкування;
- розвитку дрібної моторики руки і зорово-рухової координації;
- наявності бажання йти до школи.

Для визначення рівня готовності дітей для вступу до школи доцільно виявити ступінь шкільної зрілості.

Під **шкільною зрілістю** мається на увазі рівень морфологічного, функціонального й інтелектуального розвитку дитини, який дає змогу зробити висновок про те, що вимоги систематичного навчання, різного роду навантаження, новий режим життя це будуть для неї надмірно стомливими.

В наш час розроблено велику кількість методик для визначення готовності шестирічних дітей до навчання в школі. Кожний шкільний психолог вибирає ряд «зручних» методик діагностики першокласників під час прийому до школи. Що мається на увазі під зручними методиками?

По-перше, методика повинна бути зрозумілою для використання психологом і педагогом початкових класів, які проводять тестування дітей.

По-друге, методика повинна бути нетривалою за часом проведення і в той же час давати великий обсяг інформації.

По-третє, важливі доступність, зручність і простота стимульного матеріалу.

Олена Іванівна КЕПКАНОВА,
психолог, завідувач НМЦ
практичної психології і соціальної роботи
ІІПО КУ імені Бориса Грінченка

Вимоги до проведення процедури діагностики дітей 6-річного віку.

- Діагностика проводиться протягом 20-25 хвилин (не більше).

- Завдання надаються у порядку, зручному для дитини (тобто, якщо немає вербального контакту, то на початку пропонуються завдання невербального плану).

- Під час діагностики обов'язкова присутність батьків, але вони не повинні бути в полі зору дитини.

- Перед початком бесіди потрібно дати дитині можливість звикнути до нової для неї ситуації.

- Під час обстеження батьки повинні сидіти ззаду віддалік, щоб дитина спілкувалась не з ними, а з педагогом.

- Розмовляючи з особливо соромливою і боязкою дитиною, можна запропонувати комусь із батьків сісти поруч з нею, взяти за руку, щоб заспокоїти її. При цьому треба стежити, щоб батьки не відповідали за дитину, не підказували їй відповідь.

• Розмовляти з дитиною потрібно неофіційно, довірливо.

• Питання бажано задавати не з записами, а в усній формі. Якщо дитині складно відповісти на запитання, її потрібно побадьорити.

• Ні в якому разі не слід лаяти дитину чи виявляти невдоволення за неправильну відповідь або коли відповіді немає взагалі.

Більшість досліджень рівня готовності дітей до навчання показує високий рівень граматичної підготовки дітей. Більшість з них читають текст плавно, швидко, правильно ділять слова на склади, усвідомлюють, що речення складається зі слів. Діти достатньою мірою підготовлені до оволодіння письмом, у них добре розвинена дрібна моторика: у більшості дошкільнят рухи впевнені, вони швидко та легко зупиняють руку. Усе це свідчить про те, що навчанню грамоти в дошкільних закладах приділяється достатньо уваги, більше ніж розвитку мовлення, наочно-образного і словесно-логічного мислення, орієнтації у просторі, формуванню довірливої поведінки.

Напрямки формування шкільної зрілості дітей 6-річного віку

Орієнтація у просторі

Особливі труднощі для дошкільнят становили вправи на орієнтацію в просторі. Виконуючи завдання на визначення понять «вліво-вправо», «вгору-вниз», «уперед-назад», «середина», діти збивалися, часто намагаючись просто вгадати правильну відповідь. Тим часом, уміння орієнтуватись у просторі дуже важливе для успішного навчання у школі.

Розвиток уявлень про просторові відношення тісно пов'язаний із засвоєнням їхніх позначень словами, тому, формулюючи ці поняття, доречно

подавати їх парами: верх-низ, над-під, спереду-позаду, ліворуч-праворуч.

Наочно-образне мислення

Розв'язання багатьох інтелектуальних завдань під час шкільного навчання потребує образного мислення учня, яке формується й розвивається на основі засвоєних ним узагальнених знань про предмети, явища та події навколишнього світу.

Важливо, щоб батьки й педагоги заздалегідь подбали про те, щоб дитина набула високого рівня узагальнення та абстракції. З цією метою нові поняття слід подавати за допомогою моделей та схем, які в доступній дошкільнятам формі розкривають приховані якості та зв'язки між об'єктами довкілля, виявлення яких становить для дітей найбільші труднощі. У такий спосіб у дитини формуються тісно пов'язані між собою плани відображення: план реальних об'єктів і план їхніх моделей.

Наприклад, формуючи уявлення про простір, дітей учать викладати з геометричних фігур план розміщення меблів у ляльковій кімнаті або розставляти їх відповідно до запропонованого зразка. Згодом моделювання слід поширювати і на нові види діяльності дошкільнят.

Словесно-логічне мислення

Шкільне навчання будується на засвоєнні словесно сформульованих правил. Щоб вільно оперувати ними, дитина повинна мати добре розвинуте словесно-логічне мислення, яке базується на наочно-образному мисленні і є його природним продовженням.

Старше дошкільня вживає у своєму мовленні слова різного ступеня узагальнення. Проте це не завжди є свідченням того, що діти й справді розуміють відношення між загальним (видовим) і частковим (родовим)

поняттями, що є основою логіки. Дослідження з цієї проблеми доводять, що у дітей старшого дошкільного віку словесно-логічне мислення розвивається значно краще, якщо поняттєві відношення розкривати їм за допомогою наочних моделей з умовно-символічним значенням.

Розвиток мовлення

Процеси мислення і мовлення нерозривно пов'язані між собою. Рівень оволодіння мовленням — показник розумових здібностей і загального психічного стану дитини. Отже, це важлива складова готовності її до шкільного навчання. Добре розвинуте мовлення передбачає вміння зв'язно, послідовно і зрозуміло для інших описувати предмет, картину, подію, передавати хід своїх думок, пояснювати те чи інше явище, логічно розмірковувати на задану тему.

Мовлення дітей, що йдуть до школи, розвинуто недостатньо. Діти іноді використовують слова, не усвідомлюючи їх значення, що заважає їм опанувати більш високий рівень образного мовлення.

Дуже важливо подбати про збагачення та розширення словника дошкільнят, учити їх вживати епітети, порівняння, метафори, антоніми, синоніми. Цьому сприяє ознайомлення дітей з творами художньої літератури.

Художні твори слід добирати у такий спосіб, щоб вони розкривали дітям різні грані дійсності: ознайомлювали з явищами живої і неживої природи, сферою людських взаємин, особистих переживань, світом мистецтва. Тому дитина ще до школи повинна навчитися складати зв'язну розгорнуту оповідь. Існує безліч способів сприяння розвитку мовлення у дошкільнят.

Зокрема, їм можна запропонувати такі завдання:

1. Визначити за допомогою

запитань (який? з чого? де? для чого?) про який предмет йде мова та передавати цю інформацію одноліткови.

2. Дати розширені відповіді на запитання за прочитаним.

3. Описати картину, іграшку, предмет. Вдосконаленню мовлення також сприяє участь дошкільнят в інсценізаціях творів дитячої літератури.

Щоб активізувати мовленеву діяльність дитини, дорослий повинен уміти ненав'язливо підказати тему, проблему, можливий розвиток подій. Він мусить підтримувати найменшу дитячу ініціативу, ставлячи навідні, уточнювальні запитання, демонструючи своє зацікавлення, створюючи ігрові ситуації.

Особистісна готовність дитини до школи

Особистісна готовність дитини до школи — дуже важливий компонент психічного розвитку малюка. Вона проявляється у ставленні дошкільняти до *навчання, вчителя, самого себе*. Вступаючи до школи, дитина має бути готовою до зміни ігрової діяльності на навчальну, до нових взаємин з дорослими та систематичної інтелектуальної праці.

Важливою умовою готовності дитини до постійної праці є вміння підпорядковувати власні дії виконанню навчального завдання.

Причиною неуспішного навчання маленьких учнів частіше буває недостатній вольовий розвиток, ніж недостатній інтелектуальний розвиток або фізична слабкість. Дитині зі слабкою волею важко дотримуватися вимог шкільного життя, їй складно опанувати свої емоції та бажання. Вона керується переважно найбільшчими метою та завданням.

Провідний чинник вольового потенціалу дитини — спілкування з однолітками та

дорослими. Соціально значуща для дитини особа є взірцем, який впливає на її поведінку. Орієнтуючись на позитивний зразок, дитина здатна докласти певних зусиль, проявляти стриманість.

Успішність навчання в школі великою мірою залежить від здатності учня сприймати умовність навчальної ситуації, підтримувати рольові стосунки «вчитель — учень».

Якщо рівень довільності низький, дитина не в змозі усвідомити навчальне завдання в його специфічному значенні. У такому разі вона сприймає запитання до неї як привід до побутового спілкування, часто не називає вчителя на ім'я та по батькові (вживає, наприклад, звертання «тьотя»), може раптово перервати хід уроку зауваженнями, що не стосуються теми заняття.

Механізм підпорядкування правилам формується у групових іграх, в ході яких здійснюється двобічна форма контролю: діти добровільно стають носіями певних умовностей і вимог та стежать за їх виконанням.

Друга складова особистісної готовності — вміння дитини будувати стосунки з однолітками.

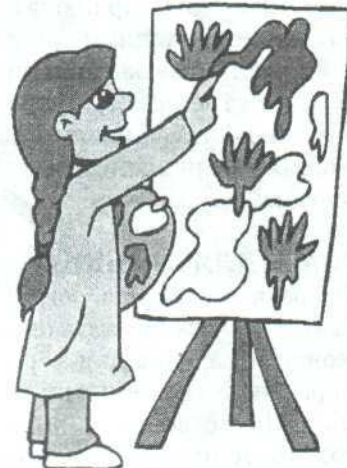
Процес навчання у школі має колективний характер, що передбачає взаємодію та співпрацю всіх його учасників. Тому особливого значення для дитини набуває засвоєння правил поведінки у товаристві однолітків. Оволодіння цими правилами забезпечує гуманістичну спрямованість особистості, уміння співвідносити власні інтереси з інтересами інших людей, установлювати з однолітками партнерські стосунки. Ці якості теж розвиваються у процесі гри, де дитина на практиці засвоює норми моральної поведінки.

Діти, які не опанували пра-

вила спілкування з однолітками, не вміють з повагою ставитися до інших: вислуховувати відповіді однокласників, радіти їхнім успіхам, співчувати в разі невдачі. Такі діти часто дуже конфліктні, заздрисні, нерідко агресивні. Усе це гальмує їхню адаптацію до нових соціальних умов, входження у дитячий колектив. Отже, дуже важливим моментом особистісного розвитку дитини є знання норм спілкування та розуміння їхньої необхідності.

Третьою складовою особистісної готовності до школи є розвиток самосвідомості, тобто розуміння дитиною того, що вона собою являє, які здібності має, як до неї ставляться інші люди.

Найяскравіше самосвідомість проявляється в самооцінці — у тому, як дитина оцінює свої успіхи та невдачі, свої якості та можливості. Найчастіше в дошкільнят самооцінка завищена, що зумовлюється специфікою віку. Проте в деяких дошкільнят вона може бути заниженою, що може спричинити неуспішність навчання у школі, оскільки викликає страх зазнати невдачу, почуття постійної тривоги. Розвиток у дитини впевненості в собі, становлення почуття особистої гідності досягаються створенням для неї «ситуації успіху»: педагог власною пове-

дінкою має показувати дошкільняті, що розуміє його, радіє успіхам і співчуває невдачам свого вихованця.

Дуже важливо прищепити дитині віру в свої сили, не допустити виникнення заниженої самооцінки. Для цього треба частіше її хвалити, ні в якому разі не сварити за допущені помилки, а тільки показувати, як їх виправити, щоб покращити результат.

Рекомендації щодо підвищення рівня готовності до школи дітей 6-річного віку

Для підвищення рівня розвитку **мислення і мовлення** велике значення має участь дитини в колективних іграх у позаурочний час, потрібно частіше доручати їй виконання ролей, що вимагають прийняття будь-яких рішень, активного мовного спілкування з дітьми (наприклад, роль лікаря, капітана корабля, продавця в магазині і т.п.).

При низькому рівні розвитку мислення і мовлення дитині повинні бути забезпечені з самого початку навчання додаткові індивідуальні заняття, спрямовані на більш повне засвоєння навчальної програми: надалі ліквідувати прогалини буде важче. Корисно збільшувати обсяг пропедевтичних знань, що даються дитині (особливо з математики). При цьому не потрібно поспішати з виробленням навичок: працювати треба над осмисленням дитиною матеріалу, а не над швидкістю, точністю і безпомилковістю відповідей на запитання чи виконання яких-небудь дій.

УВАГА ДЛЯ БАТЬКІВ!

Не треба намагатися «натреноувати» дитину на розуміння і виконання завдань для перевірки розвитку мислення і мовлення. Це створить лише видимість успіху, а при зітк-

ненні з будь-якою новою для себе проблемою, дитина виявиться так само безпомічною, як і раніше.

Недостатній рівень розвитку **образних уявлень** є однією з причин труднощів у навчанні не тільки в 6-річному віці, але і значно пізніше (аж до старших класів).

Разом з тим період їх найінтенсивнішого формування припадає на дошкільний вік і початок молодшого шкільного віку. Коли ж дитина, яка йде до школи, має в цій сфері прогалини, їх треба намагатися якомога швидше ліквідувати.

Для розвитку образних уявлень надзвичайно велике значення має образотворча і конструктивна діяльність. Щоб підвищити підготовленість дитини за цим показником, потрібно стимулювати її заняття малюванням, ліпленням, аплікацією, конструюванням з будівельного матеріалу та різних конструкторів. Корисно давати аналогічні домашні завдання: намалювати картинку, зібрати просту модель з конструктора і т.п. Добираючи завдання, можна спиратись на «Програму виховання в д/садку».

При недостатньому рівні розвитку **дрібних рухів** корисними є ті ж види діяльності, що і для розвитку образних уявлень. Поряд з цим може бути рекомендовано нанизування намиста, застібання і розстібання гудзиків, кнопок, гачків (у процесі ігор з лялькою – укладання спати, одягання на прогулянку і ін.).

Для розвитку **великих рухів** важливо домагатися підвищення рухової активності дитини. Не потрібно залучати до участі змагальних спортивних заняттях: невдачі можуть спричинити негативне ставлення до зайнять фізкультурою. У цьому разі набагато корисніші заняття, які не мають елементів змагання: фіззарядка, жарті-

влив і гри типу «Коровай», «Баба сіяла горох» і т.ін. Батькам варто рекомендувати частіше грати з дитиною в м'яч (корисні будь-які ігри з м'ячем), стимулювати лазіння по сходах і деревах, катання на лижах і т.п. Дуже корисні заняття плаванням. Важливу роль у підготовці дитини до школи, безумовно, відіграє навчальна діяльність. Причому навчання старших дошкільнят найефективніше тоді, коли педагог застосовує методи дошкільної, а не шкільної освіти, коли заняття не перетворюється на урок, а будується з урахуванням вікових особливостей дитини на ігрових прийомах.

Шестирічні діти, які розпочинають навчання у школі, потребують особливої уваги та захисту з боку дорослих. Адже різка зміна позицій, середовища, перехід дитини на довольну саморегуляцію, емоційна нестійкість щодо оцінних впливів, фізичні навантаження потребують перебудови всіх її психічних процесів. Особистісно-орієнтована модель виховання, за якої враховуються вікові та індивідуальні особливості дитини, допоможе педагогові встановити з маленьким учнем оптимальні партнерські стосунки, налагодити атмосферу емоційної довіри та розкритості. Саме такий підхід забезпечить умови для повноцінного розвитку особистості дошкільника, гарантує йому всебічну психологічну захищеність і сприятиме успішній діяльності дитини в майбутньому.

